

A Pécsi Tudományegyetem Igazságügyi Régészet Szakirányú Továbbképzési Szak rövid bemutatása

A Pécsi Tudományegyetem Igazságügyi Régészet Szakirányú Továbbképzési Szakja azzal a szándékkal létesült 2020-ban, hogy az integrált rendészet és a rendészettudomány mint önálló tudományág, valamint a rendészet közös kapcsolódási pontjait érintve egy új szakrendészet alapjait fektesse le és honosítsa meg Magyarországon, amely magyarul igazságügyi régészet nevet kapott, angolul pedig a forensic archaeologynak feleltethető meg.

A pécsi képzés dékáni együttműködés nyomán a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, valamint az Állam- és Jogtudományi Kar közös együttműködésében jött létre, ahol a Régészet Tanszék mint szakgazda oktatói mellett a Közigazgatás Jogi Tanszék, valamint a Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék oktatói oktatnak be a képzésbe. Mindkét fél részvétele indokolt. A közigazgatási jog a szakrendészetnek is meghatározó eleme, nemcsak a modern rendészeti igazgatás, a rendőrség feladatai és hatásköre, hanem a lakossággal fenntartandó kapcsolatrendszer minőségi fejlesztése kérdésében is. A jogterület alapvető szintű oktatása fontos és hasznos az igazságügyi régészet oktatásánál is. Hasonlóképpen, a Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék részvétele a képzésben szintén alapvető, nemcsak a büntetőeljárásjog, hanem az igazságügyi szakértés alapjainak bemutatása tekintetében.

A képzés célja párbeszéd kialakítása és ösztönzése azok között, akik szakmai okokból kerülnek kapcsolatba a témával. A képzés bemeneti követelményeinél az első két évfolyam esetében, az eredeti képzési tervben volt egy szűkítés: csak bizonyos, legalább BA szintű egyetemi végzettséggel lehetett felvételt nyerni a szakra; amely a régészek, jogászok, rendőrök, katonák, történészek számára volt nyitott. A bemeneti szűkítés előnye volt, hogy volt egy olyan tudásalap, amelyre lehetett építeni, így az órákhoz hozzászóló hallgatói kérdések nagyon jó szakmai beszélgetéseket indítottak el. Ez a szűkítés mára megszűnt. Az egyetem döntése értelmében a 2025. ősztől induló évfolyamtól a felvétel bárki számára nyitott, aki rendelkezik egy BA fokozatú egyetemi diplomával.

A képzésben két féléven keresztül egy átfogó örökségvédelmi szemléletmódot sajátít el a hallgató, amely arra szolgál, hogy a régészet, mint tudományág alapvető módszertanát, valamint a nemzeti és nemzetközi régészet helyzetét mélységében is megértse. Ez az örökségvédelmi tananyag jóval több mint amennyit akár egy régészet BA vagy MA szakon el lehet sajátítani, különös tekintettel a kézzelfogható régészeti leletek mint kulturális javak védelmére, más egyetemi képzésen pedig nem is lehet mélyebben erről a témakörrel mélységében tanulni. A mi képzésünkben külön, önállóan is megjelenik az örökségvédelmi-muzeológiai modul, amely két kurzust jelent. Mindkettőt nemzetközi kitekintésben oktatjuk: egy Muzeológia kurzust az első félévben, valamint egy két féléves Régészeti örökségvédelem kurzust, amely kifejezetten a régészet problémáira koncentrálna.

A képzés úgy lett kialakítva, hogy három alapvető csoportra osztja a tanulmányaikat megkezdő hallgatókat. Ennek megfelelően a régészeti órákat (régészeti anyagismeret 1-4.) nem kell meghallgatnia a régész végzettségűnek, a jogi órákat pedig a jogász, illetve bármely más államtudományi végzettséggel rendelkezőknek, amennyiben igazolni tudja a kurzus tananyagának más egyetemen történt elsajátítását. Aki nem tartozik a két körbe, annak

mindegyik óra kötelező. Szintén mindenki számára kötelezőek az örökségvédelmi, muzeológiai, valamint a szakrendészeti órák (Illegális műkincskereskedelem 1-2., Kriminálarchaeológia 1-2.) felvétele, hiszen ezek a kurzusok alkotják a képzés gerincét.

A képzéshez kapcsolódó elméleti alapvetés az, hogy az egy ágazathoz kapcsolódó legális tevékenységek állapota, helyzete, itt: a régészeti ágazathoz kapcsolódó törvényi szabályozás, múzeumi protokollok, szokások, a legális kapcsolati hálók és a hálózatok töredezettsége, azaz a komplex régészeti rendszer hiányosságai jelennek meg az illegális tevékenységek mintázatában. Az illegális tevékenységek ismerete, megértése jelenti tulajdonképpen a régészet beágyazottságának átfogó ismeretét. Mindezek nélkül nincs mód arra, hogy hatékony közigazgatási és jogi rendszert építsünk fel, alakítsunk ki. Így van létjogosultsága egy olyan önálló szakrendészet legalább elméleti alapvetése, keretrendszere felállításának, amely a régészeti ágazat problémáinak elemzését jóval hatékonyabban tudja elvégezni és valódi, átfogó válaszokat tud adni az ágazat kérdéseire. A rendészetben mára prioritás a bűnügyi prevenció kérdése, amelynek szemléletét és a témakör alapjait érdemes lenne még inkább beépíteni a régészképzésbe, ehhez azonban ismeretátadásra van szükség, minél szélesebb körben. Az más kérdés, hogy ebből mi tud megvalósulni egy aktuális politikai helyzetben, mert az örökségvédelem finanszírozása nemzetközi szinten is mindig problémás. A kulturális örökségvédelem látszólag „csak viszi a pénzt”, elhanyagolása azonban rövid és hosszú távon is sokkal súlyosabb következményekkel tud járni, mint amennyibe kerülne a támogatása. Ennek megértése, a veszélyekre való figyelemfelhívás szintén fontos feladata a képzésnek. Bármit kívánunk fejleszteni örökségvédelmi téren, a képzésben elsajátított ismeretek hasznosak lehetnek. Az oktatás során felhasznált tananyagok jelentős része nincs meg másutt Magyarországon, vagy szakkönyvtárban nem, illetve nehezen elérhető.

Nemzetközi szinten sem teljesen tisztázott és vitás, hogy a magyarul igazságügyi régészet elnevezést kapott tudományos diszciplínába, amely a nemzetközi szakirodalomban a Forensic Archaeology-nak felel meg, pontosan mi tartozik és mi nem. Az sem eldöntött egyelőre, hogy a forenzikus altémák mennyiben fedik le a témakört megnevező fogalmat, vagy a témakör szűkítésével csak a műkincsekkel kapcsolatos bűnelkövetés kriminológiai és kriminalisztikai jellemzői (art crime), valamint az örökségvédelmi szakjog (heritage law) alapvető megközelítési aspektusai kerülnek-e kibontásra. Nemzetközi viszonylatban is a kutatói megközelítés és a súlypont jelenleg leginkább attól függ, hogy az adott tanulmányt készítő, vagy a (tovább)képzést tartó szakember milyen alapvégzettséggel rendelkezik, melyik megközelítést tudja magabiztosan kezelni, kiket tudott behívni a képzésbe társoktatónak és milyen intézmény, vagy szervezet támogatja a képzést. Különböző megközelítések alakultak ki, attól függően, hogy milyen gyakorlati felhasználásra képezik ki a hallgatókat: a régészeti terepkutatásba a kriminalisztikában használt anyagvizsgálati módszereket és elméleti megközelítéseket kívánják-e egy rövidebb képzés során bevezetni, esetleg a bűnügyi helyszínelésben kívánják-e felhasználni a régészeti feltárási technikákat, egyes nemzetközi kulturális és humanitárius szervezetekbe képeznek-e szakembereket, elsősorban rövidebb időtartamú képzések elsajátításával, a nemzeti örökségvédelmet és rendészeti hatékonyságot, a nemzetközi rendészeti együttműködést kívánják-e fejleszteni a témakör mélyebb megértésével, vagy éppen olyan kutatókat képeznek, akik a saját szakterületükön tudják majd használni a képzésen elsajátított, átfogó jellegű ismereteket, hidat képezve az egyes szakterületek között. Minden megközelítés helyes és hasznos, bár a fejlesztési cél más. A pécsi képzés egyelőre az utolsóként említett célt tűzte ki maga elé.

Az igazságügyi régészet a rendésztudományhoz hasonlóan egy még formálódó, új tudományos diszciplína. Mivel én tartom a képzés gerincét alkotó modul óráit, a két féléves Illegális műkinskereskedelem 1-2.-t, valamint a szintén két féléves Kriminálarchaeológia 1-2. órákat, ezért nagyon hangsúlyos, hogy milyen kutatói megközelítést használok és kívánok átadni a hallgatóknak. A kriminálarcheológiába mindent beleérték, amely az art crime, forensic archaeology témakörökhöz kapcsolódik, ideértve a kifejezetten a régészeti korú kulturális javak illegális kereskedelmének sajátosságait, a lelőhely és a tárgy szoros kapcsolatát; de ide érthető a régészeti ásatástechnika kriminalisztikai célú hasznosítása is. A kriminálarchaeológia egy szűkítés az art crime témakörén belül, amelyet az Illegális műkinskereskedelem kurzusokon mutatnak be. A Kriminálarchaeológia kurzusokon csak kifejezetten a régészettel kapcsolatos visszaélések a téma, míg a másik kurzus a nagy témakört elemzi, benne pl. a nagy képlapások tapasztalataival, vagy akár a műtárgyhamisítás bugyraival.

A képzés több nagy témakörre, tulajdonképpen modulra épül, amelyeket az alábbi táblázat mutat.

Ezek a Muzeológia és az örökségvédelem témaköre 9 kredittel, Az igazságügyi régészet jogi háttérismereteit adó kurzusok 12 kredittel, a Kriminálarchaeológia, valamint az Illegális műkinskereskedelem órák 12 kredittel, a Régészeti anyagismeret órák 15 kredittel, az egy hetes Igazságügyi régészeti terepgyakorlat 3 kredittel (amely tudományos igényű régészeti terepbejárást, ásatás megtekintését, illetve múzeumlátogatást takar, mindezt régész szakvezetésével), a szabadon választható tárgyak 3 kredittel, valamint a szakirányú továbbképzési szakokon összesen 4 kreditet érő szakdolgozat kurzusa.

A képzésben taglalt témaköröket illetően több szemszögből mutatjuk be a régészet beágyazottságát.

1. A régészeti örökségvédelem katonai (és muzeológiai) szempontú megközelítése: pl. a katonaság feladatai háborús időszakban az örökségvédelem témakörében, objektumvédelem, elcsomagolás, evakuálás, a régészeti lelőhely és a múzeum védelmének problémái, stb.
2. A nemzetbiztonsági szempontú megközelítés: összefonódások vizsgálata: pl. a pénzmosás és más tevékenységek kapcsolata, a fahérgalléros bűnözés és a műkincsek kapcsolata, a bűnözői csoportok tevékenységrepertoárjának vizsgálata, stb.
3. A gazdaságvédelmi szempontú megközelítés (NAV): pl. az illegális árumozgások (itt: műkinck) figyelése, fejlesztési lehetőségek
4. A rendészeti szempontú megközelítés (rendőrség): pl. az illegális tevékenysége(ke)t folytató egyének és csoportok figyelése, a szervezett bűnözéssel kapcsolatot tartó egyének és közösségek vizsgálata, a rendőri korrupció kérdése, a pénzmosás új szabályozása és fajtái, stb.

tantárgyaik	félévek				tantárgy kredit- száma	számon -kérés (koll / gyj /egyéb
	1.	2.	3.	4.		
	tantárgy <u>féléves</u> tanóraszám, tanórátípusa (ea / sz / gy / konz) / <i>kreditértéke</i>					

muzeológia, örökségvédelem: 9 kredit						
1. Muzeológia	30sz/3kr				3	gyj.
2. Régészeti örökségvédelem 1-2.	30sz/3kr	30sz/3kr			3+3	gyj.
az igazságügyi régészet jogi háttérismeretei 12 kredit						
3.Büntető eljárásjog	30ea/ 3kr				3	koll.
4.Közigazgatási hatósági eljárásjog	30ea/ 3kr				3	koll.
5.Kriminálisztika		30ea/ 3kr			3	koll.
6.Igazságügyi szakértés		30ea/ 3kr			3	koll.
kriminálarchaeológia, illegális műkincskereskedelem: 12 kredit						
7.Kriminálarchaeológia 1-2.	30ea/3kr	30ea/3kr			3+3	koll.
8.Illegális műkincskereskedelem 1-2.	30sz/3kr	30sz/3kr			3+3	gyj.
régészeti anyagismeret: 15 kredit						
9.Őskori régészet anyagismeret	30sz/3kr				3	gyj.
10.Antik régészet anyagismeret	30sz/3kr				3	gyj.
11.Római kori régészet anyagismeret	30sz/3kr				3	gyj.
12.Népvándorlás kori régészet anyagismeret		30sz/3k			3	gyj.
13.Középkori és kora újkori anyagi kultúra, anyagismeret		30sz/3k			3	gyj.
	90 ea 180 sz 27 kr	90 ea 120 sz 21 kr	- -	- -	48 kr	5 koll. 8 gyj.
szakmai gyakorlat						
igazságügyi régészeti terepgyakorlat (1 hét): 3 kredit						
igazságügyi régészeti terepgyakorlat		1 hét, 40 óra gy/3k			3	gyj.

szakdolgozat		30konz/4kr			4	1 besz.
a szakon eddig összesen	90 ea 180 sz	90 ea 120 sz 30 konz	-	-	55 kr	5 koll. 8 gyj. 1 besz.
	27 kr	25 kr	-	-		
szabadon választható tárgyak (a PTE kínálatából)						
		30sz/5kr			5	gyj./koll
a szakon összesen	90 ea 1:30 ea	90 ea 1:30 ea	-	-	60 kr	5 koll. 9 gyj. 1 besz + 1 koll/gyj.
	180 sz 1:60 sz	150 sz 1:50 sz				
		30 konz 1:10 konz				
	27 kr	40 gyak 33 kr				

A képzés figyelmet fordít arra, hogy ez egyes témaköröket történeti kontextusában, ugyanakkor naprakészen oktassa. Ennek folyamatos fejlesztése, az oktatott témák kiszélesítése, hallgatók igényeire, érdeklődésére szabása nem könnyű feladat, de a minőségbiztosítás érdekében nem kikerülhető. Mivel a képzést magánemberként, illetve szervezetként több oldalról is támogatják, ez segítséget jelent.

A képzés fejlesztését vendégelőadók előadásaiival kívánom színesíteni. Állandó vendégelőadónk volt eddig olyan rendészettudományi kutató, aki többek között a kockázatelemzés alapjairól, valamint a hálózatelemzés alkalmazási lehetőségeiről beszélt a felderítésben de a továbbiakban alkalmi előadóként szeretnék kifejezetten örökségvédelemmel foglalkozó szakjogászt, valamint igazságügyi antropológus szakértőt és igazságügyi nyomszakértőt hívni, egyes speciális témák előadására. Nagyon fontosnak tartom, hogy mind a képzés állandó oktatói, mind a vendégoktatói kifejezetten a régészetre fókuszálva adják elő a témájukat, ne általánosságban beszéljenek a nagy témaköréről. Ez a kérés az előadóinkat, különösen a vendégeinket egy komolyabb átgondolásra szokta készíteni, amelyet hosszabb távon is nagyon hasznosnak tartok, mert így ők is megértik a régészet szempontjait. Nemzetközi szinten is súlyos probléma ugyanis, hogy „a régészet olyan különleges, hogy mélyebben csak a régészeket érdekli”, miközben egy jóval szélesebb kutatói közösség az igazságügyi régészet területén is, amelyhez szakmailag is kapcsolódni tudunk és véleményem szerint kapcsolódnunk is kell.

Rendészettudományi kutatóként a kriminológiai és a biztonságpolitikai jellegű szemléletmódot használom, elsősorban az angolszász szerzők módszertanát figyelembe véve. Ezek elméleti tudásanyagát felhasználva a hazai környezetre szabva széleskörűen kiegészítette. Így a témakör alapvető rendészeti, közigazgatási, kriminológiai, kriminalisztikai, biztonságpolitikai, muzeológiai és kulturális örökségvédelmi aspektusait járja körül.

Az előadások és a szemináriumok a képzésen messze túlmutatnak a régészet bemutatásán. Az oktatói szándék szerint a témakörben való elmélyedésre, egy rövidebb tudományos munka, a szakdolgozat megírására készít fel. A beadott szakdolgozat az első tudományos igényű szárnypróbálgatás ebben a témakörben, amelynek témája a hallgató alapvégzettsége irányából közelítheti meg a témakört. A terület Magyarországon tudományosan még szinte teljesen feltáratlan. Ez könnyebbséget is jelent, mert sok jó téma közül lehet választani, de még több nehézséget, mert nagyon kevés az a szakirodalom, a használható, szűrhető adat, több esetben a külsős kutatói segítség is, amelyre támaszkodni lehet. A megszokottnál jóval több kreativitást, szakmai éleslátást és szorosabb témavezetést igényelnek ezért a szakdolgozatok. A már megvédett dolgozatok mindegyike értékes gondolatokat tartalmaz, amelyek Magyarországon, néhány nemzetközi viszonylatban is újszerű és fontos. Eddig tizennyolc szakdolgozatot védtek meg hallgatóink, amely négy nagy szakterülethez kapcsolódott:

- A) Az igazságügyi szakértéshez kapcsolódó témák
- B) Az államtudományi megközelítéshez kapcsolódó témák
- C) Régészeti megközelítésből írt szakdolgozatok
- D) A történettudományhoz kapcsolódó, de nem régészeti megközelítésből írt szakdolgozatok

A képzés minőségbiztosítását illetően elmondható, hogy az a jogi karral együtt lett létesítve és valósul meg egy közös együttműködés keretében, amelyben az Állam- és Jogtudományi Kar a legmagasabb szinten vesz részt (a dékán személyesen oktat a képzésen). A képzés szakfelelőse nemcsak a régészet szak doktori fokozattal rendelkező oktatója, hanem doktori fokozatot szerzett rendészettudományból is, ugyanebből a témakörből, az állandó vendégoktató pedig hadtudományból doktorált. Az egyetemi oktatók mellett állandó és alkalmi szakértők előadásai hangzanak el. A szakdolgozat esetében külsős társ-témavezetés biztosítására van lehetőség, a szakdolgozat bírálatánál pedig elsődleges szempont a tudományos doktori fokozattal (PhD) rendelkező rendészeti kutató, jogász, régész, stb. opponencia biztosítása.

A hallgatókat a szakdolgozat leadása után egy záróvizsga letétele is kötelezi. A záróvizsgán a külső bizottsági tag lehetőség szerint olyan személy, aki már elvégezte ezt a képzést, vagy kifejezetten ebben a témakörben dolgozik. A vizsgán az opponens bírálatára kell válaszolnia a záróvizsgázó hallgatónak, miután bemutatta szakdolgozatát, majd a Komplex régészeti és örökségvédelmi ismeretek (a régészeti terepmunka alapjai, kriminálarchaeológia, illegális műkincskereskedelem), valamint a Komplex jogi ismeretek (büntető eljárásjog, kriminalisztika) két tételsora mindegyikéből húznia kell egy-egy tételt. A záróvizsgán már egyik tételsor alól sem kaphat vizsgázó felmentést, de természetesen a jogi tételsor könnyebben fog menni az államtudományi végzettségűeknek, míg a másik tételsor a régészeknek. (A záróvizsga tételsora online is nyilvánosan elérhető.

https://btk.pte.hu/sites/btk.pte.hu/files/hallgatok/Igazságügyi%20régészet%20zv%20tételsor_2023.pdf)

A szakdolgozat elkészítése és a záróvizsgára való felkészülés egyfajta fordulópontot jelent a hallgató tudományos attitűdjének kialakításában. Ekkorra érik be a két féléves képzés szemléletformáló hatása. A hallgató kezét a képzés befejezése után sem engedjük el, mert egy egymáshoz lazán, de mégis tartósabban kapcsolódó, tudományos közösség kialakítása is cél. Így a képzés szakfelelőse fenntart egy zárt Facebook csoportot, amely lehetőség szerint naponta frissített és kommentált friss tartalmakat tölt fel és interpretálja azokat. Így a tagok, akik aktív, vagy már végzett, esetleg a képzést valamely okból abbahagyó, de még érdeklődő

egykori hallgatói a képzésnek, tovább tudják frissíteni és bővíteni a tudásukat. Örömteli, hogy a csoport harmincnégy tagja közül egyik sem lépett ki az utóbbi három évben a csoportból és sokan nézik meg a posztokat.

Tervben van, hogy a képzés angol nyelven is elinduljon, akár online képzés keretében is, mert így egy jóval szélesebb kört érne el egy témája miatt fontos és unikális, egyetemi végzettséget adó képzés.

Összefoglalóan tehát elmondható, hogy a képzés célja a szakrendészet szempontjait figyelembe véelve olyan szakemberek képzése, akik a régészetet annak komplexitásában, összefüggéseiben látják, megismerve az ágazathoz kapcsolódó legális és illegális tevékenységek repertoárját. Elsajátítják a rendszerben való gondolkodást, felismerik a régészeti ágazathoz kapcsolódó ok-okozati összefüggéseket. A képzés egy olyan komplex elméleti sablon, amely messze túlmutat az elméleti álmódzáson, sőt, kifejezetten arra buzdítja a hallgatókat, hogy később a gyakorlatban használják az itt elsajátított ismeretanyagot: használják a mindennapi munkájukban, valamint, mennyiben lehetőségük van rá, ösztönözzék új projektek elindulását. A végzett hallgatók jó gyakorlatokat alakíthatnak ki, amelyek bűnmegelőző hatásúak, és szakmai kapcsolatok jöhetnek létre, minőségi fejlődésen tud átmenni a régészeti-rendészeti párbeszéd. Így hatékonyan tudják segíteni a hatóságok munkáját akár egy folyamatban lévő ügyben is. A régész lényegesen jobban fogja érteni, hogy a rendőr mit és miért kérdez tőle. Hasonlóképpen, egy rendvédelmi szakember lényegesen többet fog érteni a teljes kulturális szférát illetően. A jogász a régészetet mélységében fogja megérteni, amely segítheti a munkáját. A társadalomba integrált, bizalmat építő közösségi rendészet és benne a rendőrség számára mindez hasznos lehet. A képzés sajátos módszertana és megközelítése iránt hazánkban több régészeti örökségvédelemben érintett intézmény (Magyar Nemzeti Múzeum, Építési és Közlekedési Minisztérium), valamint hazai és külföldi kutatók, illetve a rendvédelmi szervek is érdeklődést mutatnak. A képzés révén új innovációk honosíthatók meg a kulturális javak illegális kereskedelmének visszaszorítása céljából, nemcsak a rendészeti tevékenységeket ellátó szervezetek munkáját segítve, hanem végső soron a kulturális örökségtől meg nem fosztható magyar társadalom érdekeit is szem előtt tartva.